

VÉDJÜK EGYÜTT A KIS LILIKET!

Hortobágy

Előzmények a Hortobágyon

Az 1930-as évek végéig tartó híres régi libavadászatok alkalmával a vadász-madarász publikálók a 30 000–50 000 példányos hortobágyi vadlúdállományból 10%-ra becsülték a kis lilikek számát. Nem tudjuk biztosan, hogy ez túlbecsült adat-e, de bizonyítható, hogy ebben az időszakban a faj több ezres tömegekben tartózkodott a Hortobágyon, s jelentős számban terítékre is került. Rohamos fogyatkozásuk egyik legfőbb okát a mértéktelenné vált hortobágyi (és feltehetően Kárpát-medencei és délkelet-európai) lúdvadászatban látjuk, amikor évente akár többszázas mennyiségben lőtték le a kis lilikeket, különösen ősszel. A helyi vadászok

számos etikátlanságra is felhívták a figyelmet a vadászlapokban, de alulmaradtak a csak a bevételeket szem előtt tartókkal szemben. A kis lilikek 1960-as években 400–500 madárból álló állománya az 1990-es évekre 100–150 példányra csökkent, napjainkra pedig az állomány 40–60 példányra omlott össze.

A vadászatok mellett természetesen az élőhelyvesztés is a populáció csökkenéséhez vezetett. Ebben az időben tovább folyt a szikes legelők felszántása, valamint a szikes tavak és mocsarak lecsapolása vagy intenzíven használt halastavakká alakítása.

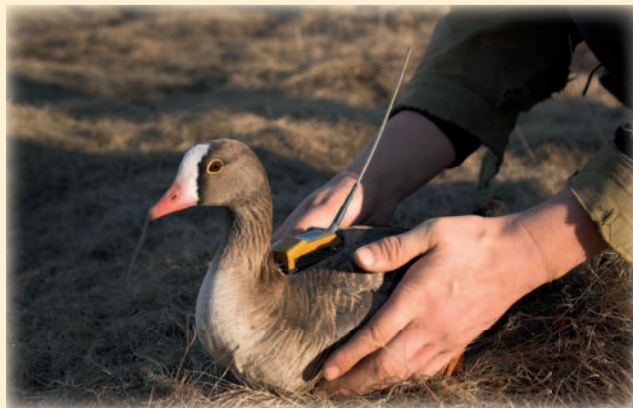

1. fénykép. Rekord lúdterítékről számolt be az akkori sajtó (Archívum)

A kis lilik elterjedése és állomány nagysága

2. fénykép. Norvégiában műholdas kapcsolattal rádióadóval felszerelt öreg kis lilik, amely példány a Hortobágyon is felbukkant (Ingar Jostein Øien)

A kis liliknek három elkülönült populációja létezik: Skandináviában, a nyugat-szibériai (Jamal, Tajmir), illetve a kelet-szibériai tundrán. A skandináviai állomány telelőhelyei Görögországban, az Évrosz-deltában és a Kerkini-tavon vannak, enyhébb teleken viszont Bulgáriában, Romániában, vagy esetleg hazánkban is áttelelhetnek. A nyugat-szibériai populáció ezzel szemben a Kaszpi- és Fekete-tenger térségében, a kelet-szibériai madarak pedig Kínában, főleg a Poyangi-tavon telelnek.

A kis lilik globálisan veszélyeztetett lúdfaj, világállománya alig éri el a 22 000 példányt. Európai állományát az 1960-as években még tízezerre becsülték, amely azonban 1998-ban már 50 fészkelő párra csökkent. Ez a tendencia sajnos a hazánkban átvonuló madarak esetében is megfigyelhető. Ma – optimális becslések szerint – a kis lilik európai állománya a nem fészkelőkkel együtt 200–300 példány.

1. térkép. Az európai kis lilik-állomány vonulási útvonala a Kárpát-medence érintésével (Kis lilik LIFE-program)

1. ábra. Öreg kis lilik (Jari Kostet)

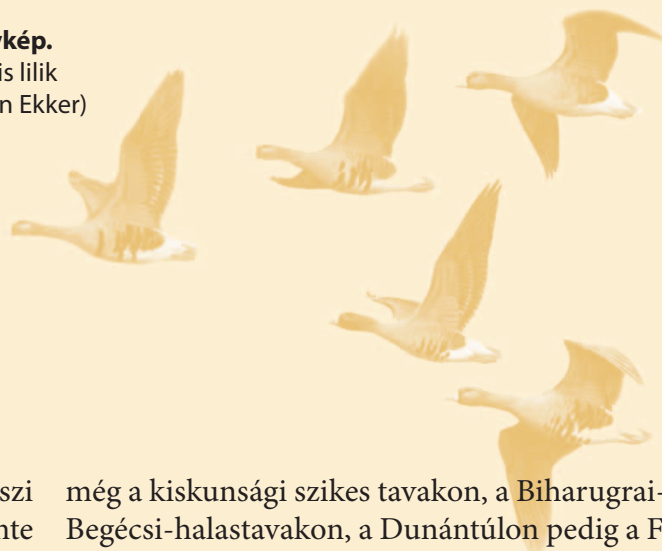
Napjainkban már bebizonyosodott, hogy a hazánkban keresztülvonuló kis lilikek a skandináv populációból származnak, ezt bizonyítják a színes lábgyűrűvel, illetve rádióadóval ellátott egyedek hazai előfordulásai, amely példányokat a norvégiai Valdak-mocsárnál jelölik. Hazánkban a Hortobágy a faj állandó pihenőhelye a fészkelő- és a telelőhely között. (1. térkép)

Hazai jelenlétük

3. fénykép.
Öreg kis lilik
(Morten Ekker)

Napjainkban 40–50 példány jelenléte ismert őszi vonuláskor egyes fajú libacsapatokban, szinte csak a Hortobágyon, ahol a Hortobágyi- és a Virágoskúti-halastavakon és azok környezetében található rövid fűvű legelőkön és gabonatarlókön időznek és táplálkoznak. Az utóbbi években azonban kis számban és szórványosan feltűnt

még a kiskunsági szikes tavakon, a Biharugrai- és Begécsi-halastavakon, a Dunántúlon pedig a Fertő tó, Tatai (Öreg)-tó környékén és a Sárréten. Régen jelentős átvonulóhelynek számított még a szegedi Fehér-tó és Kardoskút is, ebből a térségből azonban már régóta nincs a fajnak előfordulási adata.

4. fénykép. Vadludakat csalogató tavaszi vadvizes puszta az Észak-Hortobágyon (Tar János)

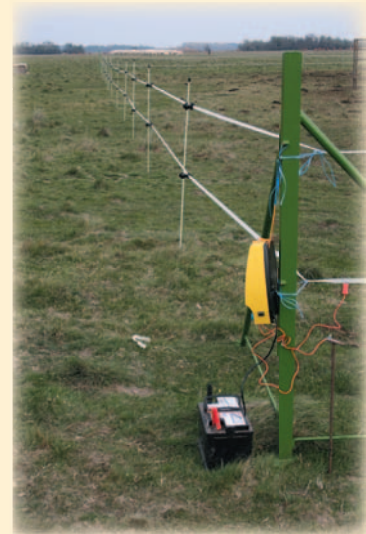
Hogyan segítenek a természetvédelmi szakemberek?

A kis lilik a fészkelőterületen és vonulási útvonalán található országok mindegyikében védett vagy fokozottan védett. Emellett néhány országban már védelmi programok futottak vagy futnak, de ahogyan az már több faj, úgy a kis lilik esetében is bebizonyosodott, csakis nemzetközi összefogással lehet a legnagyobb hatékonyságot elérni megmentése érdekében. Jelen pillanatban egy nemzetközi LIFE-projekt (LIFE05NAT/FIN/000105) hivatott megvédeni a fajt a költőterületen és a vonulási útvonalon, Norvégia, Finnország, Észtország, Magyarország és Görögország részvételével. Hazánkat a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága képviseli mint projektpartner. Az itt zajló munka élőhelykezelésen, állománymonitorozáson és társadalmi tudatformáláson alapszik. A nemzetközi kis lilik LIFE-projektről az alábbi weboldalon kaphatnak naprakész tájékoztatást: www.wwf.fi/lwfg.

A kis lilik védelmét is támogató LIFE-program az Európai Bizottság természetvédelmi alapja, amely a NATURA 2000-es védettségű területek

5. fénykép.

Ideiglenesen felállított villanypásztorban tartott szarvasmarhával biztosítunk rövid fűvű legelőt a kis lilikeknek (Tar János)

természetvédelmi állapotának javításához vagy kiemelt európai jelentőségű élőlények, különösen madárfajok állományának megőrzését és növelését elősegítő projektekhez nyújt pénzügyi támogatást.

6. fénykép. A LIFE-program keretében a puszta egyes részeit a kis lilik élőhelyigényének megfelelően kezelik a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóságának munkatársai (Lengyel Szabolcs)

Hogyan segíthetnek a vadászok?

ADATAIKAT ÉS MEGFIGYELÉSÜKET MEGOSZTJÁK VELÜNK

A védelmi munkában a vadásztársadalom is központi szereplővé válhat, hiszen számos hasznos információ lehet a birtokukban, amelyeket még nem ismerünk. A faj korábbi, vagy akár napjainkból származó észlelési adatai igen fontosak a vé-

delmi feladatokat irányítók számára. Megkérünk minden vadásztársaságot és vadászt, hogy akinek bármilyen régi vagy mostani információja van a kis lilikről, juttassa el hozzánk. Elérhetőek vagyunk a következő weboldalon: www.kislilik.hnp.hu.

7. fénykép. Gyakran a hortobágyi puszták szomszédságában, a nem védett területeken táplálkoznak a térségben időző kis lilikek (Tar János)

KÖRÜLTEKINTŐ VÍZIVAD-GAZDÁLKODÁST FOLYTATNAK A KIS LILIK ÁLTAL LÁTOGATOTT TERÜLETEKEN

Fontos, hogy a vadásztársaságok működési területeükön (vadászterület) olyan vízivad-gazdálkodást folytassanak, amely során szükség esetén térbeli és időbeli önkorlátozást alkalmaznak a védett vadlúdpopulációk érdekében. Megkérünk minden vadászt, hogy azokon a nem védett területeken, ahol a vadlúdvadászat engedélyezett, és a kis lilik előfor-

dulása bármikor valószínűsíthető az eddig gyűjtött adatok alapján (Ohat, Tiszacsege, Újszentmargita, Folyás, Görbeháza és Bagota környéki szántóföldek, Nánás és Hajdúböszörmény határában levő földek, Pallagráta, nagyhádi és nagyhegyesi szántók), az eddigieknél is körültekintőbben járjanak el a vízivadadászatok alkalmával.

MINDENKI ELSAJÁTÍTTJA A KIS LILIK FELISMERÉSÉHEZ SZÜKSÉGES HATÁROZÁSI ISMERETEKET

A vadászok a legnagyobb segítséget mégis azzal nyújthatják, ha fokozott körültekintéssel járnak el a lúdvadászatok folyamán, nagy figyelmet fordítva

a faj meghatározására (amit szükség esetén jelen kiadványból elsajátíthatnak), különösen korlátozott látási viszonyok esetén.

A kis lilik felismerése

ÁLTALÁNOS MEGJELENÉS, ÖSSZBENYOMÁS ÉS FAJI BÉLYEGEK

A kis lilik elkülönítése a nagy liliktől meglehetősen nehéz feladat. Hasonló színezetük, fehér homlokfoltjuk, viselkedésük, valamint a két faj egymással történő elvegyülése tovább bonyolítja a problémát. A két faj meghatározását ráadásul nagyban befolyásolják a látási viszonyok, a madaraktól való távolság és a megfigyeléshez használt eszközök minősége is.

A kis lilik csőrszíne élénk rózsaszín, a csőrvégen csontszínű ponttal. A csőr minden esetben rövid és vaskos, hossza a fej átmérőjének legfeljebb a fele. A fej kerek, meredek homlokkal. A fehér hókája magasan felnyúlik a fejtetőre, és ott csúcsosan végződik. A fehér hóka oldalról nézve a szem vonaláig nyúlik fel egyenes vonalban, majd megtörik a szem irányába, ahonnan felfut a fejtetőre. (A nagy liliknél ez mindig egy hajlás nélküli, egyenes vonal). A hóka a sötét fej- és az élénk csőrszín miatt még kifejezettebb. Szeme sötét, körülötte élénk citromsárga szemgyűrű, ezek miatt arányaiban nagy szeműnek tűnik. A nyak rövid, a középső részétől lágy gesztenyebarnás árnyalattal, mely a fej alsó részéig tart. Testszíne barnás, az alsótestén világosabb árnyalattal. A fedőtollakvégei világosan szegettek, amely kissé sávozottá teszi a madarat. Az öreg madarak hasán szabálytalan fekete foltok találhatóak, melyek a testoldalra nem futnak föl. Ezek a fekete foltok akár egyedi azonosításra is alkalmasak, mivel nincs két egyforma hasmintázatú példány. A testoldal és a szárnyél határán szabályos, nagyon vékony fehér vonal található, mely élénken elüt a viszonylag sötét testoldaltól. Az összecukott szárnyak jól lát-

2. ábra. Nagy lilik (felül) és kis lilik (alul) fejmintázatának összehasonlítása (Jari Kostet)

4. ábra. Nagy lilikek között repülő öreg kis lilik (középen) (Jari Kostet)

3. ábra. A kis lilik méretének beazonosítása a többi szürke színű vadlúdhoz viszonyítva (balról jobbra: kis és nagy lilik, rövidcsőrű, vetési és nyári lúd) (Jari Kostet)

hatóan túlérnek a farkon, azonban itt egyedi változatosságok is megfigyelhetők, s vedlési időszakban vagy egyéb okból történő tollváltás alatt ez a bélyeg megtévesztő lehet. A lábak rövidek, élénk narancsvörösek.

A hím és a tojó között csekély eltérés van. A hímek rendszerint kicsit zömökebbek, nyakuk vastagabb, színezetük élénkebb, hókájuk nagyobb kiterjedésű. Ivari elkülönítésre rendszerint csak párban mozgó vagy összetartó családok esetén van lehetőség.

A fiatal madarak (első téli tollazatúak) alkatukban, nagyságukban megegyeznek az öreg madarakéval. Hasfoltjuk és hókájuk még nincs, szemgyűrűjük kevésbé élénksárga, és alapszínezetük is mosottabb. Fehér homlokfoltjuk késő ősszel-télen kezd előtűnni, amikor még a fiatalok együtt mozognak az öregekkel.

Röptében a már említett bélyegek zöme nem látható, ilyenkor csak a nyak és a csőr rövideége, apróbb termete és magasan szóló és éles „lilik” hangja alapján határozható meg teljes biztonsággal a kis lilik. Szárnyai minden életkorban sokkal

kékesebbek, kissé féme-sebb színűek, mint a nagy liliknek. Hazai viszonyokat figyelembe véve a repülő madáron a sárga szemgyűrű csak extrém esetekben (kitűnő fényviszonyok között és rendkívül közlelről) látható. Tapasztalatok alapján a vizuális bélyegek nagyon szubjektívek, és csak gya-

korlott megfigyelők mernek vállalkozni a repülő kis lilik elkülönítésére. Röptében a legfontosabb bélyege a jellegzetesen magas hangfekvésű hangja, mely nem összetévesztendő egy-egy szokásosnál magasabban szóló nagy lilikkel.

Elkülönítése a nagy liliktől

Terepi megfigyelésnél és vadászatnál egyaránt a kis lilik a nagy lilikkel téveszthető össze leginkább. A nagy lilik esetében a csőr mindig hosszabb, mint a fej átmérőjének a fele, és fakóbb színű. Nyaka $\frac{1}{3}$ -dal hosszabb. Szárnya nem nyúlik túl a farkon, azonban odafigyelést igényel, ha a madár nem kihúzott testtartásban áll, vagy esetleg a farktollak erősen kopottak, illetve az evező hiányos. Szintén nagy odafigyelést kíván a szemgyűrű bélyeg is, mert számos nagy liliknek részben vagy teljesen körbeérő sárga szemgyűrűje van. A nagy lilikek 20%-a rendelkezik ilyen sárga szemgyűrűvel, természetesen ez valamivel vékonyabb és halványabb, mint a kis lilik esetében, azonban személyes megfigyeléseink alapján ez az arány hazánkban jóval alacsonyabb. Előfordulhat, hogy a nagy lilik hókája is felfut a fejtetőre, bár ez nem túlságosan gyakori. Az utóbbi két kislilik-bélyeg együtt is előfordulhat nagy lilikeken, ilyenkor a rövid csőr, meredek homlok és a nyak hossza alapján érdemes a határozást elvégezni. Nagyobb távolság esetén az alvó nagy lilikek is úgy tűnnek, mintha szemgyűrűjük lenne. A hasfolt a nagy lilik esetében mindig kiterjedt, és felfut a testoldalra. A teljesen sötét, szinte fekete hasú madarak biztos, hogy

nem kis lilikek. Általánosan elmondható, hogy a kis liliket rendkívül nehéz megtalálni egy sűrűn elhelyezkedő vízimadár csapatban, mivel gyakran egyesével vagy néhány példány szétszórtan helyezkedik el a gyakran többeszes libacsapatban, ahol a kis termetű kis lilikeket a nagy lilikek, de még a tőkés récék is könnyedén eltakarják.

A kis lilik sárga szemgyűrűjének 200–300 méteren belül mindenféle időjárási viszonyok között látszania kell. Nagyon jó minőségű teleszkóppal és jó fényviszonyok mellett ez a távolság több mint kétszeresére is növekedhet. Mivel nehéz elkülöníteni a nagy liliktől, és a nagy lilik is mutathat kis lilikes bélyegeket, ezért fontos, hogy minden terepi bélyeget lássunk a madáron, mielőtt biztosan meghatároznánk. A kerek fej, meredek homlok, a rövid csőr és nyak, valamint a kis termet azok a bélyegek, amik talán minden esetben jellemzőek, ugyanakkor az élénksárga szemgyűrű és a fejtetőre csúcsosan felfutó hóka megléte is szükséges. Mivel azonban önmagában egy-egy bélyeg felismerése nem elegendő a kis lilikek pontos meghatározásához, vadászatkor a feltűnően kisméretű vadludakat minden esetben érdemes rálövés nélkül elengedni.

8. fénykép. A felrepülő nagylilik-csapatban a kis lilik elkülönítése szinte lehetetlen (Tar János)

Kérünk mindenkit, dolgozzunk együtt, hogy a vonuló vadlúdcsapatokból a jövőben se hiányozzon majd a fenséges kis lilik. Ez közös érdekünk.

Kiadja: Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság
4024 Debrecen, Sumen u. 2.

Telefon: +36 52 529-920 • Fax: +36 52 529-940

e-mail: hnp@www.hnp.hu • Web: <http://www.hnp.hu>

A LIFE-Nature projekt hortobágyi részének honlapja: www.kislilik.hnp.hu

